

FUQAROLIK ISHLARINING TAALLUQLILIGI VA SUDLOVLILIGI

Xushboqova Nigora G'ayrat qizi

Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti Yurisprudensiya ta'lim yo'nalishi, 3-bosqich talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7197829>

Annotatsiya. Bugungi shiddat bilan globallashtirib borayotgan zamonda sud-huquq tizimini isloh qilish alohida ahamiat kasb etmoqda. Har bir shaxsning o'z erk va huquqlarini bilishi bu huquqiy demokratik davlat qurishdagi birlamchi tamal toshi bo'lib xizmat qiladi. Ushbu maqolada fuqarolik ishlarining taalluqliligi va sudlovligi haqida batafsil bayon qilinadi.

Kalit so'zlar: fuqarolar, huquq, demokratiya, sud-huquq tizimi, Konstitutsiya, davlat boshqaruv idoralari.

ПРИМЕНИМОСТЬ И ПОДСУДНОСТЬ ГРАЖДАНСКИХ ДЕЛ

Аннотация. В сегодняшнюю эпоху стремительной глобализации реформа судебной системы имеет особое значение. Знание воли и прав каждого человека служит первоосновой построения правового демократического государства. В данной статье подробно описаны относимость и подведомственность гражданских дел.

Ключевые слова: граждане, право, демократия, судебная система, Конституция, органы государственного управления.

APPLICABILITY AND JURISDICTION OF CIVIL CASES

Abstract. In today's era of rapid globalization, the reform of the judiciary is of particular importance. Knowledge of the will and rights of each person is the fundamental basis for building a democratic state based on the rule of law. This article describes in detail the relevance and jurisdiction of civil cases.

Keywords: citizens, law, democracy, judicial system, Constitution, government bodies.

KIRISH

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan sud-huquq islohotlarining muhim bir yo'nalishi – yuqori malakali, raqobatbardosh, zamonaviy xalqaro standartlarga javob bera oladigan yuridik kadrlarni tayyorlashdan iborat bo'lib, bu esa o'z navbatida, talabalarining nazariy bilimlarini amaliy jihatdan mustahkamlash, o'tilayotgan ma'ruza va amaliy mashg'ulotlarning sifat va samaradorligini yanada oshirish, professor-o'qituvchilarning malakasini oshirish tizimining faoliyatini yanada takomillashtirish, talabalarda mustaqil protsessual hujjatlar yaratish ko'nikmasini hosil qilish va shu orqali sohaga oid qonun hujjatlarini o'zlashtirishga ko'maklashish, olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarining sifatini yanada yuksaltirish, eng muhimi, nazariyotchi olimlar, yetuk pedagog va soha mutaxassislari bilan hamkorlikda, talabalar uchun zamonaviy, yangi avlod uchun mo'ljallangan o'quv adabiyotlari tayyorlashni taqozo etadi.

TADQIQOT MATERIALLARI VA METODOLOGIYASI

O'zbekiston Respublikasi fuqarolik protsessi tushunchasi deganda har bir fuqaro, yuridik shaxs, davlat, davlat boshqaruv idoralarining hamda jamoat birlashmalarining noqonuniy qarorlari ustidan sudga murojaat etib, buzilgan yoki nizolashayotgan huquqlarini tiklash huquqi va ularni himoya qilish huquqlarini kafolatlash tushuniladi. O'zbekiston Respublikasi fuqarolik protsessual huquqining tizimi fuqarolik sud ishini yuritishning maqsadi va vazifalarini, fuqarolik protsessual huquqining tamoyillarini, ushbu munosabat subyektlari va ularning huquq va muomala layoqatini, fuqarolik ishlarida ishtirok etuvchi taraflar, ularning huquq va majburiyatlarini, uchinchi shaxslarning protsessual huquq va majburiyatlari, fuqarolik protsessida

prokukror ishtiroki uning vakolatlarini, suda boshqa shaxslarning huquqlarini himoya qiluvchi davlat boshqaruv idoralarini protsessual huquqlarini, suda da'vogar va javobgar tarafidan ishtirok etuvchi vakillar ularning hug'quq va majburiyatlari, sud ishlari bilan bog'liq sud xarajatlari va sud chiqimlavrini, suda ish ko'rishning qonuniy va protsessual muddatlarini, fuqarolik ishlarining sud va boshqa idoralarga talluqliligini, fuqarolik ishlarini ko'rishda dalil va isbotlash masalalari, da'vo ishlari va uni qo'zg'atish, fuqarolik ishlarini suda ko'rishga tayyorlash va uni suda muhokam qilishi, birinchi instantsiya sudlarida ish yuritish, sirtidan ish yuritish, buyruq tartibida ish yuritish, nikohga doir ishlarini ko'rish tartibi, mehnatga doir ishlarni ko'rish tartibi, uy-joyga oid ishlarni ko'rish tartibi, davlat organlari shuningdek mansabdor shaxslarning hatti-haraktlariga doir ishlarni ko'rish tartibi, alohida tartibda ish yuritish, appelyatsiya, kassatsiya va nazorat instantsiya sudlarida ish yuritish, qonuniy kuchga kirgan sud hal qiluv qarorlarining, sud qarorlarining ijro etilishini, sudlarda chet el fuqarolari bilan bog'liq ishlarni ko'rish tartibi, hakamlilik sudlari va ularda ish yuritish tartibi hamda notariat xizmati tushun chasidan iborat tizimda o'rganiladi.

Manfaatdor shaxslarning qonuniy huquqlarini himoya qilishning sud tartibida amalga oshirish tadbirlari amaliyotda ijobiy natijalar berayotganligini hayot taqozo etmoqda. Bunga asos sifatida fuqarolik protsessual huquqiy me'yorlarni sud amaliyotiga ta'sir ko'rsatishi va sudning o'ziga berilgan vakolat doirasida chin haqiqatni aniqlashga va shu bilan odil sudlovni amalga oshirishga qaratilgan barcha huquqlardan foydalana olish imkoniyatiga ega bo'lishi sud hokimiyati, boshqa davlat organlaridan ajratib turadi. Demak, Konstitutsiya va boshqa qonunlarda ko'rsatilganidek, sud organlarining demokratik jihatlarining eng muhimlaridan biri davlat va jamiyat manfaatlarini himoya qilishda fuqarolar huquqi va erkinliklari himoyasining ustun qo'yilishidir. Fuqarolik sud ishlarini yuritishning maqsad va vazifalari protsess ishtirokchilarining buzilgan moddiy va protsessual huquqlarini himoya qilish va shu bilan fuqarolarni qonunlar, huquqiy me'yorlarni bajarishga ongli munosabatda bo'lish ruhida ham tarbiyalashni nazarda tutadi. Jamiyatda huquqiy fikrlar bildirilgan: inson huquqlari-insonparvar demokratik huquqiy ongning o'zagidir. Huquqiy ong darajasi-bu odamlarning huquqlardan shunchaki xabardorligi, qonunlarni bilishigina emas, bu eng avvalo qonunlarga rioya etish va ularni bajarishga tayyorgarlik, qonunga itoatkorlik, huquqni va odil sudlovni hurmat qilishdir.

Fuqarolik ishlarining sudlovga talluqliligi fuqarolik protsessual qonunchilikda belgilangan asoslar bo'yicha hamda O'zbekiston Respublikasining Sudlar to'g'risidagi qonunida belgilangan tartib va qoidalar asosida sudlovga talluqliigi belgilanadi. Sudga talluqli ishlar FPK ning 31-32-moddalarida belgilangan asoslarga ko'ra aniqlanadi. Ushbu moddalarga asosan sudlarga qo'yidagi ishlar talluqli bo'lishi mumkin.

1. Taraflardan hech bo'lmaganda bittasi fuqaro bo'lgan nizolarga bo'lgan doir ishlar, qonunda bunday nizolarni hal qilish xo'jalik sudi yoki boshqa organlarga topshirilgan ishlar bundan mustasno.
2. FPK ning 279-moddasida sanab o'tilgan alohida tartibda ko'riladigan ishlar.
3. Qonun bilan sudlarning vakolatiga berilgan boshqa ishlar bunday ishlarga.

TADQIQOT NATIJALARI

Fuqarolik sudloviga talluqlilik huquqlari amaldagi qonundlar bo'yicha sudlar tomonidan ko'riladigan va nikoh va ihoilaga oid nizolar bo'lib, asosan quyidagilar kirishi mumkin, nikohning tugatilishi er yoki xotinning vafoti, nikoh er yoki xotinning birini yoki ikkalasini ajratish yo'li bilan vash u bilan bog'liq nizolarni, masalan bolalar to'g'risidagi, mulk

to'g'risidagi va boshqa ishlar bo'lishi mumkin. Bu yerda shuni ham ta'kidlab o'tish kerakki agarda er va xotinning nikohini bekor qilishda ularning voyaga yetmagan farzandlari bo'lmasa u holda makur turdagi ishlar FXDYO organlari tomonidan ular o'rtasidagi nikoh shartnomasi bekor qilinishi mumkin. Bundan tashqari fuqarolik sudlov ishlariga talluqlilik masalalari uy-joy munosabatlaridan kelib chiqadigan nizolardan ham bo'lishi mumkin. Masalan uy-joy to'g'risidagi kodeksning 104-113-moddalarida ko'rsatilgan holatlarda, ya'ni turar joylar o'zboshimchalik bilan egallangan hollarda uyning xavfli bo'lgan hollar bunday uylarda yashovchilarni, xizmat bilan bog'liq bo'lgan turar joylardan, yotoqxonalaridan va mehmonxonalardan ko'chirish to'g'risidagi ishlar sudlarga talluqli bo'lmasdan, ma'muriy organlarga, ya'ni prokuratura organlariga talluqli bo'ladi. Uy joy kodeksining 119-123-moddalarida belgilangan tartibda.

Sudlov deb sudlarga talluqli bo'lgan hamma ishlarning sud tizimi bo'g'inlari o'rtasida taqsimlanishiga aytiladi. Ishning sudlovligini belgilashda muayan ishning aynan qaysi suda ko'rilishiga va uning hal etilishiga vakolatli bo'lishligini aniqlash tushun iladi. Ishning qaysi sudga tegishli bo'lishini ya'ni sudlovligini belgilashda ko'riladigan ishning turiga ham bog'liq bo'lib, bunda nizoning predmeti nimadan iborat bo'lishi va taraflarning kimlar bo'lishiga ham qaraladi. Sudlovning bunday chegaralanishiga turdosh sudlov deyish ham mumkin. Qonun hujjatlarda belgilanishicha fuqarolik ishlarining sudlovligi sud instantsiyasida ko'rilishi bilan yuqorida qayd qilganimizdek o'ziga xos tartibda xarakterlanadi. Shu bilan birga har qanday nizolashayotgan yoki yuridik faktlarni aniqlashga doir ishlar yuzasidan kelib chiqadigan fuqarolik ishlari avvalom bor da'vogar yoki talabgorning yashash joyidagi sud organiga talluqli bo'ladi. Sud tizimining yuqori organlarida ishlar o'ta murakkab yoki taraflarning shikoyati bo'yicha yoki sud idoralarining tashabbusi bilan quyi instantsiya sudlari tomonidan chiqarilgan ishlarni ko'rishi mumkin. Yuqori sudlar, ya'ni O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi, fuqarolik ishlari bo'yicha Qoraqalpog'iston Respublikasi Oliy sudi, viloyat, Toshkent shahar sudi, alohida holatlarni hisobga olib har qanday fuqarolik ishini o'z hududidagi mahalliy quyi sudlardan olishga va uni birinchi instantsiya sudi sifatida o'zining ish yuritishiga qabul qilishiga yoki ishni bir suddan ikkinchi sudga o'tkazishga haqlidir. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudiga qanday ishlarning tegishli bo'lishligi O'zbekiston Respublikasining Oliy sudi «Sudlar to'g'risida» gi qonuniga muvofiq birinchi instantsiya sudi sifatida alohida muhim ahamiyatga ega bo'lgan ishlarni ko'radi. Ayrim hollarda qaysi turkumdagi ish qaysi suda ko'rilishi qonunda ko'rsatilgan bo'ladi. Masalan, O'zbekiston Respublikasining 1991 yil 15-fevraldagi "Jamoat birlashmalari to'g'risida" gi qonunida jamoat birlashmalari-ning Nizomlarini ro'yxatdan o'tkazish rad etilgan taqdirda shikoyat qilish huquqi sudga talluqli ekanligi to'g'ridan to'g'ri ko'rastilgan. Hududiy sudlovlik ham mavjud bunda tegishli fuqarolik ishlarining ko'rilishi va hal qilinishi javobgarining turar joyi bo'yicha belgilanadi. Ushbu qoida asosan fuqarolarga talluqli bo'ladi. Shu bilan birga agar javobgar yuridik shaxsdan iborat bo'lsa, u holda ishlar Ushbu yuridik shaxs joylashgan joyda yoki Ushbu yuridik shaxsning organi joylashgan joydagi sudga ko'rib chiqiladi. FPKning 145-moddasida ko'rsatilganidek, da'volar javobgarining doimiy yashash joyi yoki doimiy ishlab turgan joyidagi tuman yoki shahar sudida qo'zg'atiladi. Yuridik shaxsga qilinadigan da'vo yuridik shaxs organi yoki uning filiali joylashgan joyda qo'zg'atiladi. Fuqarolik ishlarining qaysi sudga ko'rilishida da'vogarning tanlashi bo'yicha belgilanishiga qarab uni alternativ sudlov ham deyiladi. FPKning 24-moddasida da'vogarning tanlashi bo'yicha alternativ sudlov qo'yidagi hollarda amalga oshiriladi:

- yashash joyi noma'lum bo'lgan javobgarga nisbatan da'vogar uning mol-mulki turgan joyda yoki uning oxirgi yashagan joyida taqdim etilishi mumkin.
- ayrim fuqarolarning O'zbekiston Respublikasida yashash joyiga ega bo'lmagan javobgarga nisbatan da'volar O'zbekiston Respublikasida uning mulki turgan joyda yoki ma'lum bo'lgan oxirgi yashash joyida taqdim etilishi mumkin.
- da'vogar aliment undirish to'g'risidagi, otalikni belgilash haqidagi va mayib bo'lishi yoki sog'ligiga boshqacha tarzda shikast etkazilishi yoxud boquvchisining o'limi natijasida ko'rilgan zarar o'rnini qoplash to'g'risidagi da'volar o'zi yashab turgan joyda ham taqdim etilishi mumkin va boshqa holatlar bo'lishi mumkin.

MUHOKAMA

Bundan tashqari fuqarollik ishlarining sudlovligi mustasnor sudlovlik, kelishilgan sudlovlik hamda bir biri bilan bog'liq ishlarining sudlovligi bo'lishi mumkin. Mustasno sudlovlikda ba'zi fuqarolik ishlarining turlarga nisbatan ularning xususiyatlariga qarab qonun bunday ishlarining faqat muayan sudga tegishli bo'lishini belgilashiga qarab mustasno sudlov deyiladi. Ushbu turdagi sudlovlikga doir ishlar jumlasini FPKning 242-moddasida ko'rsatib o'tilgan. Kelishilgan sudlovlikda esa taraflarning o'zaro keliShuvlari bo'yicha ixtiyoriy ravishda belgilangan sudlovni o'zgartirish imkoniyatiga ega bo'lgan kelishilgan sudlov deyiladi. Bunga misol qilib hakamlik sudlariga taraflarning murojaat etishida ro'y berishi mumkin bo'lgan holatlarni keltirish mumkin. Bir biri bilan bog'liq ishlarining sudlovligi bunday sudlov to'g'risida shuni aytish kerakki ma'lum hollarda taraflarning huquqiy o'zaro munosabatlarini har taraflama aniqlash, ishning ko'rilishini tezlashtirish, sud xarajatlarining kamaytirish maqsadida bir biri bilan bog'liq ishlar birga qo'shi ko'riladi. Ushbu holatlarning huquqiy asoslari FPK ning 244-moddasida belgilangan. Fuqarolik ishlari bo'yicha odil sudlovni amalga oshirishda sud bir-biri bilan bog'liq bo'lgan hamda protsessual tizimga asoslangan harakatlarni amalga oshiradi. Bunday protsessual harakatlar tartibi O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik protsessual kodeksida (bundan buyon matnda FPK deb yuritiladi), belgilangan asosda, ya'ni ariza, da'vo arizasi, shikoyat, e'tiroz, protest, sudning hal qiluv qarorlari, qarorlar va ajrimlari shaklida o'z ifodasini topadi. Fuqarolik ishlarini sudda qonunda belgilangan muddatlarda ko'rib, qonuniy, asosli va adolatli hal qiluv qarori chiqarilishi, aynan, protsessual hujjatlarni ixcham va belgilangan talablarga muvofiq tuzishni talab etadi, kelgusida ishni to'g'ri hal etishga yordamlashadi. Aksincha, protsessual qonun talablariga rioya qilinmasdan tuzilgan hujjatlar ish ko'rishni qiyinlashtiradi, qonunda ko'zda tutilgan ba'zi hollarda esa yuqori sudlar tomonidan sud qarorlarining o'zgartirilishiga yoki bekor qilinishiga olib keladi. Biroq, fuqarolik protsessual qonunchiligi sud ishlarini yuritish jarayonida barcha protsessual hujjatlar uchun qat'iy belgilangan shaklni nazarda tutmaydi.

Barcha fuqarolik ishlari bilan bog'liq ishlarni ko'ruvchi sudlar sudda ishni ko'rishda taraflar tomonidan taqdim qilingan ko'rsatmalar va dalillarga asoslanib ish ko'radilar. Shu asosda isbotlash deb fuqarolik protsessii sub'ektlari bo'lgan taraflar, sud, prokuror va boshqa shaxslarning fuqarolik ishini hal qilish uchun zarur bo'lgan faktlarning mavjud bo'lish – bo'lmashligini aniqlashga qaratilgan faoliyatlariga aytiladi. Isbotlash taraflarning va ishda ishtirok etuvchi boshqa shaxslarning sudga dalillar keltirishidan, bayonotlar berilishidan, qarshi tomonning tushun tirishlaridan va keltirilgan dalillarga qarshi e'tirozlardan, dalillarni tahlil qilishdan, nizoli faktlar to'g'risidagi dalillardan xulosalar chiqarishdan iborat bo'ladi. Nizosiz

ishlarni ko'rishda jumladan alohida tartibda ko'riladigan ishlarda muayan yuridik faktlar aniqlanadi. Bunday ishlarga muayan bir shaxs o'z muddaosini bildirib sudga shaxs muayan faktik holatni aniqlash masalan, meros olish yoki nafaqa olish uchun biror bir shaxsning qaramog'ida bo'lganligini isbotlashi uchu nasos borligini isbotlashi lozimdir. Fuqarolik protsessual qonunchilik sudda taraf sifatida ishtirok etayotgan hamda protsess ishtirokchilariga yoki boshqa shaxslarning manfaatini himoya qilish uchun ishtirok etayotgan shaxslarga muayan ko'rilayotgan ishga daxldor bo'lgan dalillarni keltirishga va ularni isbotlashga hamda dalillarni taqdim etishni talab qiladi va bu holatlar bo'yicha ularga nisbatan protsessual huquqlar ham beriladi. Buning huquqiy asosi FPK ning 57-moddasida belgilangan. Bundan tashqari sud o'zining muayan fuqarolik ishini yurituvchida dalilarning daxldorligiga ham alohida e'tiborni qartadi va bunday hollarda sud faqat ish bo'yicha axamiyatga ega bo'lgan dalillarnigina ko'rishga qabul qiladi hamda sudning dalillar qabul qilishi yoki talab qilishni rad etishi to'g'risidagi ajrimi asoslantirilgan bo'lishi lozimligi ham talab etiladi. Shuningdek sud qonun bo'yicha ishning muayan isbotlash vositalari bilan tasdiqlanishi lozim bo'lgan holatlarni boshqa hech qanday isbotlash vositalari bilan tasdiqlashiga yo'l qo'ymaydi va bular FPK ning 59-moddasida mustahkamlangan. Ba'zi fuqarolik ishlarini ko'rishda sud o'z vakolati doirasida dalillarni isbotlashdan ozod qilinishiga ham yo'l qo'yadi. FPK ning 60-moddasida sud hammaga ma'lum deb topgan holatlar bo'yicha ularni isbotlashga muhtoj emas deb qaror qilishi ham mumkin. Sudga da'vo arizasi berilganda, birinchi masala sudning ushbu masalani ko'rib chiqish vakolatiga ega yoki yo'qligini hal qilishdir. Agar sud uchta hududiy, moddiy yoki predmetli yurisdiksiyaga ega bo'lsa, u holda sud har qanday ishlarni ko'rish huquqiga ega. Agar sud yurisdiksiyaning birortasiga ega bo'lmasa, u yurisdiksiyaning yo'qligi va yurisdiksiyaning tartibsiz amalga oshirilishi deb e'tirof etiladi. Agar sud ishni hal qilish vakolatiga ega bo'lmasa, bunday qaror holatlarga qarab haqiqiy emas yoki bekor qilinadi.

Fuqarolik huquqiy munosabatlaridan kelib chiqadigan yoki yuzaga kelishi mumkin bo'lgan hamda xo'jalik sudiga taalluqli bo'lgan nizolar tomonlarning kelishuviga binoan, xo'jalik sudi qaror chiqargunga qadar tomonlar holislar sudi ko'rib chiqishiga utkazishlari mumkin. Xo'jalik ishlariga taalluqli ishlarning sud bo'g'inlari (zvenolari) o'rtasidan taqsimlanishi qonunlarda o'z ifodasini topgan. Taalluqlilik haqida umumiy sudlarda ko'rsatib o'tilganidek, xo'jalik sudlarida ham taalluqlilik deganimizda nizoli ishlarni ko'rish va hal qilish yuzasidan sudlar bilan boshqa davlat organlari va jamoat tashkilotlari o'rtasida huquq doirasidagi vakolatlar bilan bog'liq bo'lgan farqlar nazarda tutilgan bo'lsa, sudlovlikda esa, bir tomondan hal etiladigan nizoli ishlarni sudga taalluqliligini tushunilsa, ikkinchi tomondan yagona xo'jalik sud tizimi ichida har bir sudlar qanday vakolatga ega ekanligi anglanadi. Demak, xo'jalik nizolarini sudlovligi deganda sud idoralariga taalluqli bo'lgan barcha ishlarning umumiy sudlar o'rtasida taqsimlanishi tushuniladi. Ishning sudlovligini aniqlash deganda mazkur ishni qaysi xo'jalik sud bo'g'ini ko'rish va hal etishi mumkin (vakolatli) ekanligi ham tushuniladi. Xo'jalik sudiga taalluqli ishlar qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar, Toshkent shahar Xo'jalik sudlari tomonidan qarab chikiladi, O'zbekiston Respublikasi Oliy Xo'jalik sudi sudloviga taalluqli ishlar bundan mustasnodir. Oliy Xo'jalik sudi quyidagilarni ko'rib chiqadi:

-respublika boshqaruv organlari, vakillik va ijroiya hokimiyati mahalliy organlar o'rtasidagi iktisodiy bitimlardan kelib chiqadigan nizolar;

-O'zbekiston Respublikasi vakillik, ijroiya hokimiyati mahalliy (organlari) Oliy organlarining normativ xarakterga ega bo'lmagan hujjatlarini (butunlay yoki qisman) haqiqiy emas deb topish to'g'risidagi ishlar.

XULOSA

Oliy Xo'jalik sudi alohida holatlarni e'tiborga olgan holda istalgan ishni istalgan xo'jalik sudidan olib qo'yish va uni birinchi instantsiya bo'yicha o'zi qarab chiqishiga qabul qilishi, ishni bir xo'jalik sudidan boshqasiga o'tkazish huquqiga egadir. Sud bo'g'inlari o'rtasida taqsimlangan nizoli xo'jalik ishlarini sud da'vogarnimi, javobgarnimi ulardan birini yashab, ishlab turgan hududida ko'rib hal etilishini aniqlashi lozim. Bu masalani qanday hal etishlik qonunda o'z ifodasini topgan. Umumiy qoida bo'yicha da'volar javobgar joylashgan erdagi xo'jalik sudiga taqdim etiladi. Alohida bo'linmalarda faoliyat ko'rsatuvchi yuridik shaxsga nisbatan da'vo alohida bo'linma joylashgan erga taqdim etiladi. Fuqarolik sudlari da'voni ko'rib chiqish vakolatiga egami degan savolni ko'rib chiqishda taqiqlanganmi yoki yo'qmi, har qanday taxmin qilish kerakligini yodda tutish kerak fuqarolik sudining yurisdiksiyasining foydasi. Fuqarolik sudining yurisdiksiyasini istisno qilish Agar relivent haykali bo'lmasa, fuqarolik sabablarini ko'ngil ochish uchun osongina xulosa chiqarmaslik kerak Buning uchun aniq qoidani o'z ichiga oladi yoki zarur va muqarrarga olib keladi tabiatning ta'siri. Fuqarolik Protsessual huquqida sudlovlikni turlarga bo'linishi va shular asosida nizoli ishlarni qaysi sud bo'g'inida ko'rib hal etilishiga birmuncha aniqlik kiritilgan. Xo'jalik Protsessual Kodesida ham bu masalaga ahamiyat berilganligi ko'riladi. Bunga ko'ra sudlovlik institutini umumiy sudlovlik da'vogarni ixtiyori bo'yicha sudlovlik; yuridik ahamiyatga ega bo'lgan faktlarni belgilash to'g'risidagi ishlarining sudlovligi; bankrotlik to'g'risidagi ishlarning sudlovligi; mustasno (mutloq) sudlovlik; shartnomaviy sudlovlik turlarga bo'linib, bular xo'jalik nizolarini xususiyatlariga qarab ish tutilganligi bilan farqlanishi ko'rsatilgan.

REFERENCES

1. Shoraxmetov Sh.Sh. O'zbekiston Respublikasining fuqarolik protsessual huquqi. Darslik. – T.: “Adolat”, 2007. – 510 b.
2. Shoraxmetov Sh.Sh. Fuqarolik ishlarini sudda ko'rishga oid protsessual hujjat namunalariga sharh. –T.: TDYuI, 2008. – 345 b.
3. Shoraxmetov Sh.Sh. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik protsessual kodeksiga Sharhlar. – T.: TDYuI, 2010. – 960 b.
4. Mamasiddiqov M.M. Fuqarolik protsessual huquqi. Darslik. Umumiy qism. –T.: TDYuI, 2010. – 410 b.
5. Fuqarolik ishlari bo'yicha protsessual hujjatlar. O'quv qo'llanma. Mualliflar jamoasi. –T.: TDYuI, 2011. – 189 b.
6. Mamasiddiqov M.M. Buyruq tartibida ish yuritish. –T.: TDYuI, 2007.
7. Esanova Z.N. Otalikni belgilash to'g'risidagi fuqarolik ishini sudda ko'rish. – T.: TDYuI, 2007. – 217 b.
8. Habibullayev D.Yu. Fuqarolik protsessual huquqi (savollar va javoblar). O'quv qo'llanma. – Toshkent: TDYuI, 2014. – 320 b.
9. Маринова С.А. Гражданский процесс. –Т.: ТГЮИ, 2009. – 640 с.
10. Давтян А.Г. Гражданский процесс зарубежных стран. Учебное пособие для ВУЗов. – М.: «Проспект», 2009. – 480 с.